

1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'nin Türkiye Seyahati

An American Educator, John Dewey's Journey To Turkey
Under The Light Of 1924 Turkish Press

Bahri ATA*

*G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği A.B.D.

ÖZET

Bu makalede 1924 tarihli Türk basınına göre, Amerikalı eğitimci John Dewey'nin Türkiye seyahati ve izlenimleri ele alınmaktadır. Türkiye'de pek çok çalışma, Dewey'nin raporu üzerine odaklanmıştır. Burada ise, Dewey'nin, raporunu hazırladığı süreç incelenmiştir. Bunun için, Dewey'nin seyahat programı, dönemin Akşam, Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Milliye, Tanin, Vakit, İkdam, Son Telgraf gibi Türk gazeteleri kullanılarak takip edildi.

ABSTRACT

In this article, the journey of John Dewey, to Turkey and his impressions are dealt with. The most of the works related with this topic in Turkey were focused on Dewey's report. But, differently from them, this article aims to foreground the process of the preparation of the report which takes 2 months. As a sources, Akşam, Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Milliye, Tanin, Vakit, İkdam, Son Telgraf are used.

Giriş

Türkiye'de Amerikalı eğitimci John Dewey üzerine yapılan pek çok çalışma, temel kaynak olarak onun ön ve asıl raporlarını kullanarak, Türk eğitim sistemi üzerine etkisini konu edinmiştir. Yalnız Prof. Dr. Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi** adlı kitabında ve özellikle John Dewey'e ilişkin bilgilerde dönemin Türk basınından yararlanmışır. Bu kitap, bu makale için bir esin kaynağı olmuştur. Bu çalışmada ise, yapılmak istenen şey, İstanbul ve Ankara basınına yansıdığı ölçüde, 19 Temmuz 1924'de başlayıp, 10 Eylül'de biten, 2 ay süren John Dewey'nin Türkiye seyahatini, mümkün olduğu kadar derinlemesine ve etkileriyle birlikte incelemektedir. Bu şekilde raporun hazırlanma süreci ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

İsmail Safa'nın (Özler) Maarif Vekâleti döneminde, John Dewey'e mektup yazıldı ve Türkiye'ye davet edildi. Dewey'e başvurulma nedeni, demokrasi sisteminde nasıl bir eğitim uygulanması ve demokratik bir topluma uygun öğretmen kadrosunun nasıl yetiştirileceği konusunda fikirlerini almak. Dewey, Maarif Vekâleti Vasıf Bey döneminde, bu teklife sıcak baktığını ve gelebileceğini bildirdi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa ve Amerika'dan değişik alanlarda uzman getirme kararının, dönemin gazetelerinde olumlu olumsuz önemli yankıları olmuştur. İsmayıl Hakkı'nın(Baltacıoğlu) "**Ecnebi Mütahassısları**" adlı yazısı Türk aydınlarının, bu uzmanların rolüne ilişkin şüphelerini yansıtmaları bakımından önemlidir¹. İsmayıl Hakkı'ya göre, yurtdışından uzman getirmek yerine, oralara öğrenci gönderilmeliydi². Üstelik, ona göre, II. Meşrutiyet döneminde Alman eğitimci Mösyö Schmidt'in Maarif Müsteşarlığı dönemi unutulmamalıydı. İsmayıl Hakkı, John Dewey'nin bir filozof, düşünür olduğunu, Türkiye'nin daha çok uygulamadan gelmiş insanlara ihtiyaç olduğunu yazmaktaydı. Aslında bu konuda İsmayıl Hakkı Bey yanılmaktadır. Bu yanılığını, 25 Temmuz tarihli **Akşam** gazetesindeki yazısında düzeltmiştir. Çünkü Dewey, 1896-1904 tarihleri arasında Chicago Üniversitesine bağlı olarak açtığı laboratuvar okulundaki gözlemlerinin sonunda eğitim görüşlerine ulaşmıştır.

1. John Dewey'nin İstanbul Gelişi ve İncelemeleri

Maarif Müsteşarı Fuad (Köprülü) Bey'in 18 Temmuz tarihli demecine göre, Hükümet, Dewey'in 15 Temmuz'a kadar İstanbul'a gelmesini ve doğrudan doğruya Ankara'ya gitmesini bekliyordu³. O sıralarda 64 yaşında olan Dewey, eşi ile birlikte 19 Temmuz 1924 Cumartesi günü Viyana'dan Orient Ekspres'i ile İstanbul'a geldi ve Arnavutköy'de Konstantinapolis Koleji'ne yerleşti. Daha sonra Amerikan Koleji'ne misafir oldu.

22 Temmuz 1924 Salı gününden itibaren gazetelerle irtibata geçti. Yine aynı gün Hariciye Murahhası Nusret Bey kendisini ziyaret etmişti⁴. 23 Temmuzda eşi ile beraber Hariciye Murahhası Nusret Bey'i ziyaret ederek, Maarif Vekâleti ile bir an evvel temasa geçmek arzusunu bildirdi⁵. Nusret Bey, kendisine Maarif Müsteşarı Fuad Bey'in (Köprülü) İstanbul'da olması nedeniyle onunla görüşmesini ve memleketin eğitim sistemi hakkında sarıh bir fikir sahibi olmak için Ankara'ya kadar bir seyahatin icrasının lüzumunu anlatmıştı.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Dewey'nin İstanbul'a gelişi, yanlış olarak 22 Temmuz olarak gösterilmişti⁶. Buradan hareket eden pek çok bilimsel araştırma geliş tarihini yanlış vermişlerdir. Bununla birlikte, hükümetin de yayın organı olan bu gazete, Dewey'nin 2 ay kadar Türkiye'de kaldıktan sonra Colombia Üniversitesindeki derslerine yetişmek üzere 10 Eylül'e doğru ülkeden ayrılacağını yazmaktaydı.

İşte tam bugünlerde, İstanbul'da Darümuallimin ve Darümuallimat Mezunları Cemiyeti, senelik kongrelerini yapmaktaydı⁷. Bu kongrenin, öğretmenlerin sorunlarını Dewey'e yansıtmasında önemli rolü olduğu söylenebilir.

Dewey, 24 Temmuz günü öğlenden sonra Maarif Müsteşarı Fuad Bey'le (Köprülü) görüşerek, ondan sonra hareket tarzını belirleyecekti. Üniversite ile alakasını kesmemiş olduğundan, 2 ay İstanbul'da kalacak ve geri dönüp dönmemesi Maarif Vekâleti ile vuku bulacak temasları neticesine bağlıydı. Kendisi hiçbir taahhüt altına girmemişti. Amerikan hükümetinden eğitim uzmanı talebi üzerine seçilmişti. Mahallinde araştırma yapıp, bir iş görüp, görmeyeceğini anladıktan sonra kalıp, kalmamaya karar verecekti⁸.

Nitekim 24 Temmuz öğlenden sonra Darülfünûn'da Fuad Bey'i (Köprülü) ziyaret ederek, kendisinden Türk eğitim sisteminin ana hatları ile ilgili bilgi aldı. Bir hafta süreyle İstanbul okullarını gezdikten sonra, Maarif Vekili ile görüşmek üzere Ankara'ya gitmesi kararlaştırıldı.

Bir gazete⁹, 22 Temmuz'da saat 15:30'da Dewey'nin, Darülfünûn Emini İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) ile görüştüğünü yazmakla beraber, bu tarih muhtemelen 24 Temmuz olmalıdır. Dewey'nin, Maarif Müşaviri'ni atlayarak, Darülfünûn Emini ile görüşmüş olması düşünülemez.

İsmayıl Hakkı Bey'in bir gazeteye verdiği beyanatta, Dewey ile pragmatizm felsefesi, entelektüel pedagojinin mahzurları, Avrupa'da Amerika tedrisatının tesirleri, Belçikalı Dr. Decroly'nin kurumu, laisite(laiklik) meselesi, Darülfünûn'un ıslahı gibi konularda 1, 5 saate varan bir konuşma yaptıklarını ifade etmişti¹⁰.

Maarif Müsteşarı Fuad Bey (Köprülü) başka bir gazetede ki beyanatında, "Dewey'nin, çok maruf bir terbiye mütehasısı" olduğunu söyledi. Fuad Bey, Maarif Kanunu ve gelecek sene ki bütçe hazırlıkları sebebiyle Ağustos'a kadar İstanbul'da kalacağı için, onunla Ankara'ya gidemeyeceğini ve zaten bu bütçeye koymak için Maarif Vekâleti'nin, Dewey'den daha sonra bir ön rapor isteyeceğini belirtti¹¹.

O günlerde dönemin **Akşam** gazetesinde İsmayıl Hakkı'nın "**John Dewey Kimdir?**" adlı makalesi yayımlandı¹². İsmayıl Hakkı, burada Dewey'nin sadece bir filozof olmadığını, uygulamadan geldiğini özellikle belirtmekteydi. Dewey ile sohbetinin, ona ilişkin düşüncelerini bir hayli değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Bu günlerde Darülfünûn'un ıslahı üzerine bir gazetede çıkan yazıya göre de Darülfünûn müderrislerinin üniversite dışında işler yapmasının önüne geçilmeye çalışılıyordu. Kimi müderris, müsteşar olarak çalışmakta, kimisi de Avrupa'dan ziraat makinası almakla uğraşmaktaydı¹³.

27 Temmuz 1924'de Darülfünûnda Dewey'in onuruna bir çay ziyafeti verilmiş, Maarif Müsteşarı, Darülfünûn Emini ve Müderrisler ziyafette hazır bulunmuştu.

Dönemin bir gazetesinde Dewey'nin yalnız iki aylık bir araştırma yapacağı, resmi görevinin olmadığı yazılmıştı¹⁴. Bunun yanısıra, bir iki aylık araştırma sonucunda kalıp kalmamaya karar vereceği ilave edilmişti.

Bir başka gazetede yer alan Ankara'dan yapılan bir açıklamaya göre, gazetelerin Dewey'nin müşavirliği kabulü bazı tetkikata taalluk ettiği yolundaki neşriyatın doğru olmadığı bildirildi¹⁵. Dewey, Amerika'daki çalıştığı üniversiteyi bırakmayacağını ve ancak iki ay araştırmada bulunabileceğini bildirmiş ve teklifi kabul edilmişti.

28 Temmuz günü Dewey, İstanbul müzelerini ziyaret etmişti. Öğlene kadar Milli Müze'yi gezmiş, kıymetli eserleri incelemişti. Öğlenden sonra, Topkapı Sarayına gitmiş saat 7'ye kadar orada kalmıştı¹⁶.

Ancak, 30 Temmuz 1924 tarihten sonra, Dewey'nin İstanbul'daki okulları gezmeye başladığı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. 31 Temmuz 1924 tarihli **Cumhuriyet** gazetesinde M. Zekeriyâ'nın "**Maarif Müşaviri**" adlı yazısı, John Dewey'nin statüsü ve rolü hakkında gazetecilerde kesin bir fikir oluşmadığının göstergesidir.

31 Temmuz'da Dewey, öğretmen Asım Bey'in refâkatında, genç öğretmenler ile bir sohbet etmek için, saat 17:00'da Darülmüallimîn'e gitti. Müdür odasında, Mezunlar Cemiyeti Merkez-i Umumi azaları ile bir müddet sohbet etti. Daha sonra resim dersinin salonuna davet edildi. Burada, alkışlanan Dewey;

"Memleketinizde kız ve erkekler birleşerek, toplu bir halde buldukları bir yerde bulunmaktan dolayı çok bahtiyarım". dedi.

Mezunlar adına Şefik Bey, konuşmasında;

"...Bütün cihanda büyük bir şöhrat ve itimat kazanan profesörün memleketimize gelmesi gençlerimizde itimat hissi uyandıracaktır.. " belirtti.

Dewey, Şefik Bey'in bu nutku üzerine, öğretmenlere;

"... Memleketinizin ihtiyaçlarını ben sizin kadar bilmem. Fakat ihtiyaçları sizden öğrenerek, tavsiye edersem belki sizin için müfit olabilirim." dedi.

200'ü aşkın genç öğretmenlerden bazıları kendisi ile konuştu. Dewey, onların görüşlerini defterine not etti. Aynı gün öğrenciler, Dewey ile konuşurken, bazı muhabirler de eşi Alice'e birkaç soru yöneltti. Eşi, Michigan'dan 1886 yılında mezun olmuştu. Darülmualimat, Kandilli ve Çamlıca liselerini gezmiş ve binaları çok iyi, temiz ve güzel bulunduğunu söylemişti. Dewey ve eşi Darülmualimîn'den saat 18:00'da ayrıldılar¹⁷.

8 Ağustos'a kadar Dewey, İstanbul'da 9-10 okulu gezmişti¹⁸. Okulların tatilde olması, Dewey'nin Türkiye'deki eğitim ile ilgili bir takım sağlıklı görüşlere ulaşmasını engelledi. Dewey, okul binalarının, dershanelerin, laboratuvarların ve öğretim materyallarının (harita gibi) durumundan bir takım çıkarımlar yapmaya çalıştı. Özellikle Galatasaray Lisesinde sinema, telsiz, telefon gibi çağdaş öğretim materyallerinin bulunması, Dewey'nin çok dikkatini çekmişti. Yalnız, Kuleli Askeri İdadisi'nin binasının harap bir şekilde olmasının sebebi zihnine takılmıştı. Kendisine, askeri okulların daha önce Maarif Vekâleti'ne bağlı olmadığı, buraya da bir ara muhacirlerin yerleştirildiği söylenmişti. Gerçekten de bilindiği gibi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Kuleli Askeri İdadisi, liseye dönüştürülerek, Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştı. Dewey, kız okullarının sağlık durumunun, erkek okullarına göre daha iyi olduğunu tespit etmişti. İstanbul'daki öğretmenlerle yaptığı söyleşilerde, onların mesleklerine aşık ve kendisinden daha iyi Fransızca konuştukları dikkatini çekmişti.

9 Ağustos 1924 günü, Türk sahne sanatları ve müziği hakkında bilgi edinmek isteyen Dewey'nin isteği üzerine, Darülmualimîn konferans salonunda Mezunlar Cemiyeti tarafından şerefine bir müsâmere düzenlendi. Sahne ve duvarlar, Türk ve Amerikan bayrakları ile süslendi. Konferans salonunda, yaklaşık 400 öğretmen bulunmaktaydı. Saat 15:00'a çeyrek kala, Dewey salona geldi. Açılışta, Darülmualimîn Marşı okundu. Darülmualimîn'in yetiştirdiği iki hanım, alaturka piyano ve keman çaldı. Muallim Lütfi Bey sesiyle eşlik etti. Şeref Bey kemaniyla alaturka muhtelif parçalar çaldı. Rüştü, Şükrü ve Ziya Beyler tarafından Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den iktibas ettiği **Zor Nikah** adlı temsil oynandı. Piyes sonrası, Dede Efendi'den nadide parçalar tagannî edildi. Selim Sırrı Tarcan'ın, 7 sene önce okulda temsilini icat ettiği **Zeybek Oyunu** oynandı. Profesör, Türk şiirini de dinlemek isteyince öğretmen Günan? Bey, Orhan Seyfi Bey'in **Peri Kızıyla Çoban Hikayesi**'ni okudu. Şükrü ve Nahide hanımlar birebir monolog söylediler. Müsâmereye ilişkin olarak izlenimleri sorulduğunda, Dewey;

"Amerika'da Türk halk dansları hakkında bir çok sözler söyleniyordu. Şark müziği ve danslarını o zamandan beri görmek istemişim. Gençlerin bu yeteneklerini irfan sahasına izharını temenni ederim, Mezunlar Cemiyeti'ne, bana böyle samimi ve mesut bir gün yaşattıklarından dolayı çok teşekkür ederim" demişti¹⁹.

Görüldüğü gibi, Dewey'nin İstanbul'da uzun süre kalması, ilk günlerinde kendi özel ilişkileriyle Amerikalıların kolejlerinde ikâmeti ve Maarif Vekâleti'nin Dewey'i ağırlamakta geç kalması, M. Zekeriya gibi gazetecilerin, Türk misafirperverliğine uygun davranılması gerektiğine ilişkin hükûmeti uyaran, bir yazısına vesile oldu.

2. John Dewey'nin Ankara'ya Davet Edilmesi ve Ankara Günleri

11 Ağustos'ta çıkan iki gazete haberine göre, Maarif Vekâleti, Dewey'e 13 Ağustos Çarşamba günü İstanbul'dan hareketinin münasip olacağını telgrafla bildirmişti²⁰. Yine bu habere göre, Dewey'nin tercümanlığına Erenköy Kız Lisesi lisan muallimesi Senihe Hanım tayin edilmişti.

Bir başka gazete, Dewey'nin Ankara'ya gidişinin 12 Ağustos sabahı treniyle olacağını yazmaktaydı²¹. Haydarpaşa Tren İstasyonunda Darülmualimîn mezunlarından, Darülmullamîn'in öğretmen kadrosundan, öğretmen hanımlardan oluşan kalabalık bir grup kendisini uğurladı. Dewey'e yataklı vagona yer tahsis edilmişti. Ayrıca Ankara'da da Gazi Lisesi'nin olduğu yerde Cemal Bey ile Salih Bozok'un açtıkları Cumhuriyet Oteli'nde yer ayrılmıştı.

14 Ağustos Perşembe günü Dewey, öğlenden önce Maarif Vekâletine gelerek, Vekil Vasıf Bey (Çınar) ile bir müddet görüştü. Vekil, maarif sistemi ile ilgili kendisine izahat verdi. Yine aynı gün saat 15:00'da Ankara Muallimler Derneğine gelmiş ve derneğin katip-i umumisi Nüzhet Haşim Bey ile ve bazı muallimlerle bir müddet görüşmüştü.

Enver Behnan Şapolyo, Ankara'da mihmandar olarak Nakiye Hanım ile kendisinin tayin edildiğini ve Muallimler Birliği'nin Dewey adına bir ziyafet verdiğini belirtmektedir. Bu ziyafete Atatürk de katılmıştır. Şapolyo, Cumhuriyet Oteli'nden Dewey'i alıp,

ziyafete getirmekle görevlendirilmişti. Ziyafette Atatürk ile Dewey yan yana oturdular ve Atatürk, Dewey ile uzun uzun görüştü²².

Dewey, Ankara'da kaldığı sürede Ankara Kalesini, Oğüst Tapınağını, Julian Sütunu gördü. Ankara'nın; Lidyalılar, Persler, Galatlar, Romalılar, Araplar, Selçuklu ve Osmanlılara kadar uzanan renkli bir tarihi sahip olması dikkatinden kaçmadı. "Öncü Ruh" açısından, Amerika'nın eski batısının sınır kasabalarındaki ortam ile Atatürk'ün Ankara'sı arasında bir analogi kurdu²³. Daha sonra Dewey, anılarında tozlu yollardan, modern yollar yapan kişilerden, eşeklere binen küçük çocuklardan ve Gazi Okulu'na ziyaretinden söz etti²⁴.

16 Ağustos tarihinde bir gazetede Kâzım Nami'nin (Duru) "**Profesör Dewey'nin Terbiye Sistemi**" adlı bir yazısı yayımlandı²⁵. Bu yazıda Kâzım Nami, Claparade'in bir yazısına dayanarak, Dewey'nin eğitim sistemini açıklamaya çalışmaktaydı. Kâzım Nami, 1896 yılında Chicago üniversitesine bağlı olarak açtığı okulda 8 yıl fikirlerini uyguladığını, ve uygulamadan geldiği konusunda şüpheye düşülmemesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Üstelik Kâzım Nami, Dewey'e "eşsiz bir yetki" verildiği takdirde memleketimizin irfan sahasında az zamanda pek çok terakkisini temin edeceğini, başarıya ulaşacağı konusunda şüphe etmeyeceğini belirtmekteydi.

16 Ağustos tarihli iki gazetede, Dewey'nin mektubu yayımlanmıştır. **Son Telgraf** muhabiri bir mektup göndererek, Dewey'den yapacaklarına ilişkin bir cevap istemiş, Dewey'de cevabını yazarak vermişti²⁶. Bu mektupta, kendisinin, eşi ile birlikte bir laboratuvar okulu açıp, öğretim yöntemi ve ilkelerini çocuklar üzerinde tecrübe ettiklerini yazmaktaydı. Okullarda ders kitaplarını kaldırmak amacının olmadığını, kitapların yalnız gerekli olduğu zaman başvuru kaynağı olabileceğini söyledi. Okulun kalbinin öğretmen olduğunu ve öğretmenlerin en son öğretim yöntemleri ile yetiştirilmesi gerektiğini ileri sürdü. 9 Ağustos'da Darülmualimîn'de düzenlenen müsâmerede dinlediği Darülmualimîn Marşı'ndan çok etkilendiğini, Türkiye'de öğretmenlerin kendilerini ilim, ışık ve ilerleme uğrunda mücadele eden orduya mensup olduklarını ilan ettikleri bir yüce ideale sahip olduklarını gördüğünü yazdı²⁷. Türkiye'ye eğitim sistemini ıslah için gelmediğini, hiçbir program ve yöntemin hiçbir memleketeye doğrudan doğruya uygulanamayacağını belirtti. Bununla beraber, ona göre, birbirinden farklı memleketlerin bu sahadaki tecrübelerinin dayandığı ilkeler özellikle demokratik

toplumlarda aynıdır. Bir memleketin hakiki kuvvet ve terakkisi talim ve terbiye meselesine bağlıdır.

18 Ağustos tarihli bir gazetede yayımlanan "**Terbiye Prensipleri**" adlı yazısında Ahmet Cevdet, Dewey'nin "-başkalarını taklit etmeyin!" yönündeki görüşlerini özellikle vurgulamıştı²⁸.

19 Ağustos tarihli bir başka gazetede, M. Zekeriya'nın "**Dewey Ne Yapacak?**" adlı bir yazısı yayımlandı²⁹. M. Zekeriya da eğitimde taklitçiliğin zararlarına işaret etmekle birlikte, demokratik toplumdaki eğitim sisteminin aşağı yukarı aynı olduğunu vurgulamıştır. M. Zekeriya, Dewey'nin ferdi teşebbüsü, ferdi kabiliyeti temin eden bir eğitim siyasetine ihtiyaç olduğu düşüncesine işaret etmekteydi. Öğretmen, çocuk ruhiyatı ile birlikte demokraside verilecek eğitim sistemine vakıf olmalıydı. Okullarda hürriyet, adalet, eşitlik yaşanmalıydı. M. Zekeriya'ya göre, okullarda disiplin otokrat idarelerin mirasıdır. Demokrat bir ülkede; çocuk, demokrasi terbiyesini okulda alacaktır.

Aynı günlerde, yeterince ilginçtir ki, Amiral Bristol ve İsmet İnönü de Amerikan okullarına ilişkin görüşmeler yapmaktaydı. Türk Hükûmeti, Amerikan okullarının kapatılma sebebi olarak, bu okulların, nihâd-ı mukarrereye rağmen, Arap propagandası yapmış olduğunu ileri sürmüştü³⁰.

21 Ağustos tarihli iki gazetede, Dewey'nin Türkiye'de kalmayacağını, iki üç gün içinde bir rapor vereceğini yazdı³¹. **Hâkimiyet-i Milliye** gazetesi de, profesör Dewey'nin, maarif müsteşarlığını kabul edip, etmeme hususunda henüz kararını vermiş olmadığını, fakat Dewey'nin Amerika'ya geri dönme arzusunda bulunduğunu belirtti.

Bu tarihlerde Ankara, Muallimler Derneği Birliği Kongresi'nin açılış çalışmaları günlerini yaşamaktaydı. 20 Ağustos olarak planlanan açılış, nihayet 22 Ağustos günü yapıldı. Dewey, bu toplantılara da katılmıştır.

24 Ağustos'de iki gazetede verdiği bir demeçte, Dewey, Türkiye'ye bir görev almak için değil, bilimsel araştırma için geldiğini belirtti³². Üstelik kendisinin bu seyahate Amerika'da Türkiye'yi sevmekle tanınan Mr. Charles R. Crane'in³³ teşvik ettiğini ilave

etmişti. Burada, bir kez daha Türkiye'de okulların tatilde olması nedeniyle derin bir araştırma yapamadığını, fakat okul binalarının çok iyi bir durumda olduğunu, öğretmenlerle temaslardan iyi intibalar edindiğini ifade etti.

3. Dewey'nin İstanbul'a Dönüşü ve Pera Palas Röportajı

Dewey, 1 hafta kaldıktan sonra, 25 Ağustos 1925 Pazartesi günü İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı. 26 Ağustos'da İstanbul'a ulaştı. Haydar Paşa istasyonunda Darülmuaallimîn Müdürü İhsan Bey (Sungu) ve diğer zevât tarafından karşılandı. Dewey, Ankara seyahatinden bir hayli yorgun olarak dönmüştü³⁴.

Dönüşünde Pera Palas'da kaldığı ve gazetecilerle söyleşiyi burada yaptığı anlaşılmaktadır. 26 Ağustos'ta **Tanin** gazetesi muhabiri ile yaptığı röportajda Amerika'ya dönüş nedeni konusu işlendi. Dewey, öğrenci ile hayatın irtibatı, çocuğun müteşebbis olarak yetiştirilmesi üzerine özellikle duruyordu. İstanbul'da bir on gün daha kalıp, öyle Amerika'ya gitmeyi planladı.

26 Ağustos tarihli bir gazetede yer alan bir röportajda " Türkiye maarifinde çalışmak üzere burada kalmak arzu ediyor musunuz?" sorusuna Dewey, Türkiye eğitimi sisteminde çalışmak üzere kendisine bir teklif yapılmadığını, Amerika'da işlerinin ve görevlerinin olduğunu, fakat Ankara'ya faydalı eserler göndereceğini söyledi. Bunun yanı sıra, Dewey, bu gazeteye, "maarif müşaviri olarak geldiğim ve sonradan fikir değiştirdiğim zehabı hasıl oldu, fakat realite öyle değildir. " dedi³⁵.

Muhabirin, "Nasıl bir kanaatle buradan avdet ediyorsunuz?" sorusuna da Türkiye'de tedrisatın tevhit edilmesinin iyi yapılmış olduğunu, Amerika'da böyle eskisi gibi iki türlü tedrisat olmadığını, orta mektep mezunlarından büyük bir kısmı, Darülfünûn'a devam etmeyecekleri için, bu mekteplerin müfredatının, hayat ve mesleğe göre olması gerektiğini söyledi.

Muhabirin, "burada yeniden yapılması gereken işler var mıdır? Bu hususta bir şey hazırladınız mı? Vekâlete verdiniz mi?" sorusunda şu noktalar üzerinde durdu;

- Talebe ile hayatın, muhitin irtibatı temin edilmelidir.
- Ortamektep mezunları yüksek okullara gireseler bile hayata hazırlanmış ve bir meslek seçtirilmiş olarak çıkmalıdır.

- İlkokullar, yaşları küçük olduğu için bir mesleğe hazırlanma yerine onlarda şahsî teşebbüs-ü geliştirilmelidir. Bu muallimlere aittir. Onlar, memleketin ihtiyaçlarını daha iyi bilirler. Çocukların yalnız hafızalarına yüklenmemelidir. El işlerine önem verilmeli, köy hayatı ile irtibat kurulmalıdır. Örneğin, buğday yetiştiren bir çevrede teoride tohum ve türleri gösterilerek, toprağın, havanın, iklimin hayat durumu üzerindeki etkisi öğretilerek, ziraat, alet edevat yine aynı surette amelî olarak gösterilmelidir.

- Okul binaları, öğretime elverişli olmalı ve oyun yerleri bulunmalıdır.

- Türkiye'de idare sistemi cumhuriyettir. Halk kendisini bizzat idare edecek. Böyle toplumlarda çocuklar müteşebbis olmalıdır. Ancak, mutlakîyet idarelerinde çocukların pasif yetişmeleri elzem edilir. Bunu temin talebeden ziyade muallime aittir.

Muhabirin " Memleketimiz hakkında umumi intibamız nedir?" sorusuna;

"Türk halkı, bu kadar felaket görmesine rağmen, büyük bir azimle çalışmaktadır ve bundan çok mütehassıs ve ümit varım" demiştir.

27 Ağustos tarihli bir gazetede, Dewey ile ilgili daha bir ayrıntılı yazı çıktı³⁶. 28 Ağustos tarihli bir başka gazete de Dewey'nin tespitlerine yer verildi³⁷. Dewey, özellikle vekillere göre değişen bir eğitim sistemi olmaması konusuna önem veriyordu. Ona göre, Türkiye'nin Prof. Butro, Dr. Aster gibi eğitimcilere ihtiyacı vardı. Öğretmenlerin, Avrupa ve Amerika'ya gönderilmesi gerektiğini vurguladı. Dewey, kendisinin fikrî bir merkezîyet taraftarı olduğunu, fakat eğitimde ortak gayeyi takip ederek, mahallî idareleri serbest bırakmak, malî işleri merkezden yönetmek gerektiğini ileri sürdü. Şehir çocuğu ile köy çocuğunun ihtiyaçlarının farklı olduğunu gösterdi. Türk toplumu, geçmişte mutlakîyet terbiye sisteminin etkisi altında kalmıştı. Demokrasi sisteminde ise, eğitim de demokratik olmalıdır. Çocukta, şahsî teşebbüs ve yaratıcı kabiliyeti inkişaf ettirmek asıl görevdir. Eğitimde demokrasi bir sistem olduğu kadar, bir öğretmen meselesidir. Öğretim, pratik ve mahallin ihtiyaçlarına göre yapılmalıdır. Ziraat alanında Danimarka'dan, eğitim alanında Almanya'dan ve İsviçre'den istifade etmek mümkündür.

28 Ağustos tarihli bir başka gazete, Dewey'nin Maarif Vekâletine sunmuş olduğu raporun, Türkçe'ye çevrilerek, en kısa zamanda yayınlanacağını belirtmişti³⁸.

6 Eylül tarihli bir gazetede dönemin Maarif Vekili'nin ismiyle, "Vasıf" imzalı eğitim ilkeleri yayımlanmıştır³⁹. Gazete, bu genelgeyi **Hâkimiyet-i Milliye**'den aldığını yazmıştı⁴⁰. Aynı genelge, 8 Eylül 1924 tarihli olarak **Vekâlet Mecmuası**'nda yer aldı. Bu genelgenin, Dewey'nin etkisiyle yayımlandığı söylenebilir.

4. Dewey'nin Bursa Gezisi

7 Eylül 1924 tarihli N. Ömer'in Dewey ile söyleşisinden, Dewey'nin Bursa gezisinde olduğu ve mihmandarının da Asım Bey olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹ Muhabirin, Bursa izlenimlerine ilişkin bir sorusu üzerine Dewey;

"- Bursa, tarihî bir şehir olması itibarıyla ne kadar şayan-ı tetkik ise, ziraâî ve ticarî inkişafa fevkalade müsait ve elverişli bir vaziyette buldum. İpekli kumaşlar için Amerika daima ve esaslı bir pazar olabilir. Amerikalılar ipekli mensucata fazla düşkündür. Talep arza kâfi gelmemektedir. İpek böceklerinin koza halinde satılması muvaffak olur." demişti.

Dewey, Yeşil Camii ve Türbeyi ve Ulu Camii'yi gezmiş ve çinilere hayran kalmıştı. Muhabir, Dewey'e, Avrupa gazetelerinde çıkan maaş meselesinden dolayı Maarif Vekâleti ile anlaşamadığına dair haberlerin doğru olup olmadığını sormuş, Dewey de bu konuda "para meselesinin kesinlikle mevzu bahis olmadığını ve bu haberlerin kendisini çok üzdüğünü" belirtmişti. Dewey, muhtemelen 8 Eylül'de Bursa'dan İstanbul'a geçti.

Dewey ve eşi Alice'nin, İstanbul'dan ayrılış tarihini, gazetelerden tam olarak tespit edemedim. Zaten 13-18 Eylül arasında gazetelerde Dewey ile ilgili pek bir bilgiye rastlayamadım. Yabancı araştırmacılara göre, Dewey'nin ayrılış tarihi 18 Eylül'dür. Bana göre, bu tarih 10 Eylül olabilir.

SONUÇ

Pek çok kaynağın belirttiğinden farklı olarak Dewey, Türkiye'ye 22 Temmuzda değil, 19 Temmuz Cumartesi günü gelmiştir⁴². Gazetelerle ve resmi makamlarla irtibata 22 Temmuz günü geçmiştir.

O günkü gazetelerden anlaşıldığı üzere, Dewey'nin Türkiye'deki statüsü, rolü ve gelişimi ile ilgili bir karışıklık yaşanmıştır. İstanbul basını, başlangıçta kendisinin "Maarif Müşaviri" olarak geldiğini yazarken, bu amaçla gelmediğini öğrenince, röportajları ile ve "Türkiye'yi beğenmediğiniz için mi, yoksa maaş meselesinden dolayı mı bu görevden vaz geçtiniz?" türünden sorularla kendisini sıkıştırmışlardır. Dewey, bu tip sorulardan çok üzüntü duyduğunu ifade etmiştir.

14 Ağustos tarihli bir gazeteye göre, kıdemli bir ilkokul öğretmenin maaşı 25-30 lira olup, genç öğretmenler ise 600 kuruşa İstanbul'da mesleğe başlıyordu. Genç ilkokul öğretmenleri, geçim sıkıntısından dolayı, Anadolu'dan gelen müdürlerin 1000 kuruş gibi cazip teklifleriyle Anadolu'ya geçmekteydi⁴³. Örneğin, o günlerde İstanbul'da bu yüzden 70 öğretmen kadrosu boşalmıştı. Bunun yanı sıra, Ankara'daki Muallimler Kongresinin de önemli bir konusunu öğretmen maaşları oluşturmuştu. Bu bilgiler olmadan, Dewey raporu anlaşılabilir. Dewey raporunda "öğretmen maaşlarını arttırın" diyorsa, öğretmenlerin içinde bulunduğu durumu iyi gözlemiş ve yakınmaları dinlemiş olduğu içindir. Dönemin gazeteleri de bu duruma şahittir. 2002 yılından bakan bir uzman, eski harfleri bilmiyor ve de dönemin gazetelerini okumamışsa, Dewey'nin raporunu okuyup, günümüzdeki öğretmen maaşlarını da göz önüne getirerek, onun önemli bir keşif yaptığını düşünebilir. Aslında, 1924 yılı için öğretmenin maaşının azlığı durumu herkes için bilinen bir realitedir. Türkiye için ilginç olan nokta, yöneticilerin bu ihtiyaçları yabancı uzmanların ağzından dinlediğinde daha inanılır bulması durumudur.

Dewey, Türkiye'deki tatil nedeniyle okullardaki uygulamaları göremedi. Fakat, okul binalarının iyi durumundan bir takım sonuçlara gitmeye çalıştı. Dewey'nin raporunu okurken, bu realiteye de özellikle dikkat edilmelidir.

KAYNAKLAR

- ¹ **Akşam**, 20 Haziran 1924
- ² 11 Ağustos 1924 tarihli **Vakit** gazetesine göre, Türk hükûmeti, Avrupa'ya 18 talebe gönderme girişimi içindeydi.
- ³ **Tanin**, 18 Temmuz 1924
- ⁴ **İleri**, 23 Temmuz 1924
- ⁵ **Vakit**, 24 Temmuz 1924
- ⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Temmuz 1924
- ⁷ **İleri**, 23 Temmuz 1924
- ⁸ **Vakit**, 24 Temmuz 1924
- ⁹ **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1924
- ¹⁰ **Cumhuriyet**, 26 Temmuz 1924
- ¹¹ **Vakit**, 25 Temmuz 1924
- ¹² **Akşam**, 25 Temmuz 1924
- ¹³ **Tanin**, 26 Temmuz 1924 ve **Son Telgraf**, 19 Ağustos 1924.
- ¹⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Temmuz 1924
- ¹⁵ **Vakit**, 28 Temmuz 1924
- ¹⁶ **Son Telgraf**, 29 Temmuz 1924
- ¹⁷ **SonTelgraf**, 1 Ağustos 1924
- ¹⁸ **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1924
- ¹⁹ **Son Havadis**, 10 Ağustos 1924
- ²⁰ **Hâkimiyet-i Milliye ve Vakit**, 11 Ağustos 1924.
- ²¹ **Son Telgraf**, 12 Ağustos 1924
- ²² Enver Behnan Şapolyo, "Atatürk ve Maarif Misakı -Pragmatizm" **Türk Kültürü**, 1966, sayı: 40, sf. 383. Ayrıca Brickman'ın, "Mustafa Kemal Atatürk ve Dewey'nin buluşmasına ilişkin bir kanıt görülmemektedir." tarzındaki görüşü yanlıştır. Bknz. William W. Brickman, " The Turkish Cultural and Educational Revolution: John Dewey's Report of 1924" **Western European Education**, Vol. XVI., No:4, pp. 3-18. Bu makaleden beni haberdar eden ve kopyasını almama izin veren Doç. Dr. Hayati Akyol'a teşekkür ederim.
- ²³ Amerikan tarihinde batı sınır bölgesinin önemini ilk vurgulayan tarihçi Frederick Jackson Turner'dir(1861-1932). Turner, 1893 yılında yazdığı makalesinde, Amerikan tecrübesinin, eski batı ile süregelen ilişkisinden çok, kendi batı sınır bölgesinin iç dinamiklerine dayandığını vurgulamıştı. Dewey'nin, Turner'ı okuduğu anlaşılmaktadır.
- ²⁴ Ernest Wolf-Gazo, "John Dewey in Turkey: An Educational Mission" **Journal of American Studies of Turkey**, 3 (1996): 3.
- ²⁵ **Tanin**, 16 Ağustos 1924. Kâzım Nami, bu yazısını daha sonra **Terbiyevî Yazılar** adlı (İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, sf. 1-8) kitabında yayımladı.
- ²⁶ **Son Telgraf ve İleri**, 16 Ağustos 1924

- ²⁷ Bilindiği gibi, Darülmualimîn Marşı, Tevfik Fikret tarafından yazılmıştır. Aşağıdaki mısralar bir fikir verebilir;
" Fikr ordusuyuz, meş'al-i irfanla mücehhez
Cehlin, gecenin hadimiyiz, hadim-i ilmiz;
Fikr ordusu, feyz ordusu, nur ordusuyuz biz "
- ²⁸ **İkdam**, 18 Ağustos 1924
- ²⁹ **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1924
- ³⁰ **Son Telgraf**, 19 Ağustos 1924.
- ³¹ **Tanin ve Hâkimiyet-i Milliye**, 21 Ağustos 1924
- ³² **Cumhuriyet ve Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Ağustos 1924
- ³³ 1858'de Chicago'da doğdu. İmalat işleri ile uğraşan bir işadamıydı. 1917'de Başkan Wilson'un Rusya'ya gönderdiği özel diplomatik heyetin üyesi oldu. 1919'da Müttefikler arası Mandalar Komisyonun Amerikan Seksiyon üyesi olarak Türkiye'ye geldi. 28 Ağustos 1919'da düzenlenen King-Crane Komisyon Raporu'nu yazanlardan biridir. 1920 ile 1921 yılları arasında Çin'de Amerikan Büyükelçisi olarak bulundu. Dewey'nin, Crane ile dostluğu 1907'lere kadar gider. Öyle ki, **Okul ve Toplum** kitabının önsüzünde kendisine özellikle teşekkür ettiği görülmektedir.
- ³⁴ **Tanin**, 27 Ağustos 1924
- ³⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Ağustos 1924
- ³⁶ **Tanin**, 27 Ağustos 1924
- ³⁷ **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1924.
- ³⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Ağustos 1924
- ³⁹ **İleri**, 6 Eylül 1924
- ⁴⁰ Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın genelgesi için bknz. Cavit Binbaşoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi**, Ankara, 1999, sf.211-213.
- ⁴¹ Ernest Wolf-Gazo, Dewey'nin İstanbul'dan, sonra Bursa'ya gittiği ve buradan Ankara'ya geçtiği konusunda yanılmaktadır.(Bknz, Ernest Wolf-Gazo, a.g.m. sf. 3).
- ⁴² John Dewey'nin biyografisini yazan George Dykhuizen de bu tarihi, yanlış olarak 15 Haziran olarak vermektedir.
- ⁴³ **Son Telgraf**, 14 Ağustos 1924